

PRAVLJICA O KRAJCU.

Češko spisal Václav Kosmák. — Preložil Jožef Gruden.

a srečnih dijaških let, ko človek živi brez skrbi kakor ptica pod nebom, sem obiskal o počitnicah sestro. Omožena je bila v mlinu, tik pred manjšim mestom. Poleg mlina je prostran vrt. Pod mlinom se razprostira med nevisokimi obronki dolina, po kateri se vije Bistrica — kakor srebrna nit, in na to nit je pripet mlin za mlinom.

Tam sem živel kakor v raji. V potoku sem lovil rake; po gajih na obrežju sem nabiral jagode in maline; pa sede na cvetočem holmu prežil mnogo srečno uro v vonjavi materine dušice in zrl v daljavo, kolikor daleč so nesle oči — na neznana mi sela in pogorja kakor v neznano mi prihodnost.

Nekoč proti večeru sem sedel v gostem jelševju pri velikem studencu in gledal predse na vodo. Listje na jelšah je šustelo, potok žuborel in hladni valčki so se zigravali krog mojih nog potopljenih v vodo. Otava s pokošenih lok je dišala; poljski murni so škripali, in nebo je gledalo tako zaspano, da mi je klonila glava v tem blaženem zamišljenju.

„Dober večer,“ sem zaslišal za seboj globok glas. „Dober večer, Bog daj!“

Ozrl sem se. Na stezi je stal starec. Na plečih je imel zvito plahto, v roki pa grčasto drenovko. Bil je visok, medel mož, in izpod nosa so mu sršele sive brke.

„Je kaj dosti rib?“ me je vprašal.

„E, dva okuna sem ujel,“ sem mu odgovoril, pa mu pokazal s prstom na ribici poleg sebe.

„Zakaj pa niste skalili vode?“ je pripomnil tujec. „V čisti vodi ne prijemajo rade. Kaj ste s Smelovega mlina?“

„Sem.“

„Domač sin?“

„Ne, v sorodu smo si.“

„Je oče — mlinar — doma?“

„Doma pač — a bolan.“

„Imajo mlinarja?“

„Baš sedaj ga nimajo. Davi mi je pravila sestra, da sicer hlapec hlapcu odpira vrata, ali kadar ga človek rabi, ne prikaže se živ krst.“

„Dobro sem naletel!“ se je nasmejal starec. „Že dolgo leži mlinar?“

„Od predvčerajšnjega dne; a mislim, da ne bo nič hudega; samo bodljaje ima.“

„No, pa kaj dosti nalovite! Podvizati se moram, da me kdo ne prehit. Pa z Bogom, no!“

Zamahnil je s palico, pa krenil proti mlinu.

„Pa niste vi mlinar?“ sem zaklical za njim.

„Sem, sem! Kaj ne vidite?“

Kmalu potem je začel ropotati mlin, in voda je prišumela.

Čudoprijetno je prisluškatii ropotanju iz mlina. Kakor bi nam pripovedoval tak mlin v govoru, znanem vsem narodom, praprastaro povest „o kraju.“

Vam je znana ta povest?

„Pa saj vem, da ne; saj jo je meni pripovedoval mlin prvič tedaj v narodni govorici. Rekel je: „Čuj, kaj ti povem. Ljudje me jako radi slišijo; zložili so o meni že pesmi, kakor bi me razumeli — ampak me ne! Toda tebi povem, kaj klopotaje prepevam. Poslušaj, da boš vedel; in ako ti drago, povej še drugim.“

Da bi bolje razumel, kaj pripoveduje mlin, sem se zleknil po travi, podprl glavo ob dlan pa prisluškal

pravljico o kraju kruha.

Pred davnim, davnim časom je živel reven bajtar, ki je imel sina Janeza. Janezu je začelo presedati doma, ker niso jedli drugega kakor krompir in kruh; a želel si je mesa. Nekoč je dejal očetu: „Oče, jaz ne bom več doma. Pojdem po svetu, v tujini je boljše.“ Bajtar ga je pregovarjal, češ, šele po svetu spoznaš, kaj je hudo — a Janez ni umel. Zvezal je culo, pa hajdi po svetu!

Bilo je ravno nedeljo zjutraj. Popoldne je prikorakal Janez v vas, kjer so imeli baš žegnanje. Takoj prva hiša je bila velika, lepa domačija. Gospodar je stal uprav pri oknu in je gledal po vasi. Janez se je odkril pa prosil, če je morda kaj ostalo od kosila. Gospodar se je obrnil, vzela z mize, kar je ravno ležalo tam — krajec kruha in ga dal Janezu. Janez se je že veselil mesa — a glej ga spaka, dali so mu le kruha. Zgrabila je Janeza jezica in je porinil krajec daleč s ceste, kakor bi bil to kakšen kamen.

„Zakaj si ga vrgel proč?“ mu je zaklical gospodar. „Kaj ne veš, da je to dar božji? Saj vendar molimo in prosimo Boga za vsakdanji kruh.“

„Kaj bi tisto!“ je godrnjal Janez, „kruha sem imel dovolj doma; zdaj sem vendar v tujini in vrhutega je še žegnanje pri vas; i, pa bi mi vendar dali košček pečenke.“

„Pečenke bi rad?“ ga vpraša gospodar. „I, zakaj pa ne; kar naprej stopi — dam ti je, kolikor je hočeš.“

Janez vstopi, kmet pa zakliče gospodinji: „Prinesi semkaj ponev s pečenko! In ponudi Janezu, rekoč: „Sedi, za mizo, sedi!“ Janez odloži culo in čepico na klop in se spravi nad pečenko.

„Stoj!“ mu pripomni gospodar. „Vso pečenko smeš snesti — toda pod enim pogojem.“

„Pod kakšnim neki?“

„Ker si prej oni krajec vrgel, sem ti odmenil kazen, da se boš naučil spoštovati kruh. — Preden se spraviš nad pečenko, mi obljubi, da ostaneš pri nas do novega kruha. Jutri bomo sejali. A ves ta čas, dokler ne speče gospodinja kruha iz tega nasejanega žita, dobival boš mesa do sitega, pa

ne drobtinice kruha. Torej nič drugega ne boš jedel pri nas kakor samo meso. Velja? Ako ne, pusti pečenko, pa pojdi dalje v imenu božjem!“

„Kaj nič hujšega ne zahtevate od mene?“

„Nič!“

„O Bog vam povrni tako kazen. Brez kruha zdržim, če treba, deset let. To me ne skrbi.“

„Dobro premisli, da te ne izpustim od hiše do žetve, ko bi te moral tudi privezati, če bi mi izkušal uiti.“

„Ne bojte se, očka, od mesa vam ne utečem do smrti!“

„Torej velja! Sedi pa jej.“

Janez se lepo prekriža, sedi za štiri in se začne mastiti s pečenko, da se mu cedi od ust. Pri tem se mu kar samo smeje, kakor bi bil v devetih nebesih — pa si misli: „Janez, ko bi te zdajle videli oče, rekli bi: Janez je vendarle prav trdil, da je po svetu boljše kakor doma.“

Ko se Janez tako za prvo silo otešča, vpraša: „Kako pa, očka, mi boste kaj težko delo odkazali?“

„Nobenega,“ odgovori gospodar, „le če bi ravno iz dolgega časa sam hotel prijeti za kakšno delo.“

„Na vsem svetu bi ne bil našel boljše hiše,“ si misli Janez in je naprej z novo slastjo.

Ko pa pojužina, se prekriža in moli še bolj goreče kakor kadarsibodi poprej za ta dar božji. Potem pa leže v senco na vrtu. Zvečer si ogleda malo po vasi; ko pa se stemni, gre spat v skedenj na seno in spava do belega dne, kakor bi ga bil ubil.

„No, Janez, vstani, vstani,“ ga zdrami gospodar. „Kaj ne pojdeš gledat, kako bomo sejali za tvoj krajec?“

Janez se vzbudi, debelo pogleda in vzdramivši se pravi hitro: „O, saj res! Zakaj bi ne šel? Če dovolite, lahko sam usejem.“

„Zakaj ne. — Umij se. Kosilo te že čaka.“ Družina je jedla mleko s kruhom, a Janezu je prinesla gospodinja pečenko.

Hlapci so postrani gledali Janeza; a on se je šopiril za mizo kakor gospod. Ko pa je pojedel, je dejal samprisebi: „Nekam mastno je; košček kruha za prigrizek bi ne škodovalo. E, kaj bi govoril? Meso je vendarle boljše od kruha!“

Po kosilu so odšli na polje.

Hehetaje se — je Janez sejal ter pravil hlapcem: „Sejem pač, sejem — ampak od te setve jaz ne bom jedel! Nikoli ne!“

Opoldne je jedel Janez z gospodarjem vred zopet meso; le da je gospodar prigrizoval kruh in kompir, a Janez je jedel samo meso. Zvečer je bilo ravnotako. In na ta način je šlo dan za dnevom. Odkar je bil Janez prišel k hiši, so zapirali pred njim kruh kakor strup.

Štirinajst dni je bil Janez vesel in židane volje; potem pa je povsil glavo in le malo užival.

„I, kaj pa ti je, Janez?“ ga je vprašal nekoč gospodar, „da ne ješ?“

„Nič kaj prav mi ni,“ odgovori Janez pa žalostno gleda hlapce, kako velike kose so si urezavali. „Kaj si vem, kako je to? To meso ima nekam čuden okus. Vsega bi rad dal za en krajec kruha.“

„Aha!“ se zasmeje gospodar; „kaj ne, zdaj bi ga ne metal strani! O ne, ne — nič ne bo iz tega! — Sultan, na ga!“ In gospodar porine psu kos kruha. Stari, razvajeni pes ga povoha, a se ga ne dotakne. „O ti presneti pes!“ se zahuduje Janez, „še ne pokusi ga! Na mestu bi ustrelil to mrcino mrcinasto!“

Že se je pripognil in je pobral psu vrženi kruh in ga hotel nesti v usta, a gospodar ga prime za roko in dé: „Ne bo nič! Ti ga ne boš!“

„Še tega ne, ki ga pes ne mara?“

„Ne, ne; zakaj nisi imel na žegnanju več razuma kakor pes? Le jej meso.“

Družina so se smejali, Janeza pa je bilo karseda sram —

Od tedaj je pohajal Janez kakor izgubljena ovca. Gospodar ga je zapodil celo od korita, iz katerega so prešiči srebali. Meso se mu je pri-skutilo in jedel ga je le, kadar je bil jako lačen. Noč in dan je mislil na kruh; ponoči pa se mu je sanjalo o njem. Kadarkoli je gospodinja pekla kruh, je presedel cel dan pred pečjo in duhal z odprtimi ustmi krušno vonjavo. Človek bi ne verjel, ali gola resnica je to. Janez je bolehal, opotekal se kakor pijanec in vzdihoval, koder je hodil. Nekako čez mesec dni je padel nekega lepega jutra pred gospodarja na kolena, sklenil roke in prosil s solzami v očeh: „Zlati gospodar, prosim vas, kakor se sam Bog prosi, pustite me, da grem od hiše; jaz ne zdržim dlje pri vas.“

„Nič ne bo, Janez,“ ga zavrne gospodar, „tega pa ne — tega. Tako sva se zmenila, da počakaš pri meni novega kruha; prej te ne izpustim, in če bi te moral privezati z vrvjo. Saj sem ti takrat povedal.“

Janeza so polile solze: „Oh, novega kruha ne učakam! Prej umrjem, če ne dobim kruha. Vsaj krompirja mi dajte, no!“

„Menda se ti meša,“ zmaje gospodar z glavo pa odide.

Janez gre na vrt, da bi ga nihče ne videl, in tam se milo izjoka. Kako žalostni so bili spomini na lepi razkuhani krompir, s katerim se je doma teščal! A vse zastonj — jok in pa žalost mu ne prineseta ne krompirja ne kruha — in Janez se čuti tako nesrečnega brez njiju. Vsaki dan je cela večnost in lazi okoli kakor senca.

Vendar pa naj še tako počasi poteka čas, naposled le preide.

Pride Sveti večer. Gospodinja je z deklami čez dan pekla, in v vsej hiši je tako prijetno dišalo po lepih poticah.

Janez je žedel v hlevu pri konjih, da bi vsaj ne videl tega krasnega kruha, in vzdihoval je nad svojo usodo.

Gospodar je prišel za njim: „No, Janez, kaj bo pa danes s tabo? Danes je velik post, mesa ti ne smemo dati, a drugega ni nič pri nas zate. Kaj boš?“

Janez se je obupano ozrl na gospodarja in je izpregovoril z žalostnim glasom: „Za božji čas vendar, zadnji berač si današnji dan kaj privošči in

ako nima sam, si pa naberači pred vrati, samo jaz naj od lakote umiram danes?“

„Kakor sem rekel — pri nas ne dobiš nič!“ odkima gospodar.

„Dovolite mi danes, da grem vsaj beračiti!“

„Tisto pa, tisto,“ odgovori gospodar, „na današnji dan je prosila tudi devica Marija v Betlehemu; beračiti ti ne bom branil.“

Gospodar se je bal, da bi mu Janez ne pobegnil; zato je poslal za njim hlapca, naj ga oddaleč zasleduje. A našemu Janezu se ni prav nič bolje godilo pri beračenju kakor onima svetima prosjakoma v Betlehemu, devici Mariji in svetemu Jožefu.

Ko je prišel k prvim vratom, je poprosil: „Reven popotnik, prosim ponižno — — —.“

Ko je kmetica zaslišala berača, je velela dekli: „Daj mu tisti-le kolač, daj!“

„Teta, to je Veselov Janez!“ je opomnila dekla.

„On? Zapodi ga! Tak človek ni vreden drobtine; kruh je metal strani!“

Dekla je stopila na prag in pristavila porogljivo, da bi bilo lahko pol vasi slišalo: „Le pojdite v božjem imenu! Denarja nimamo, a kruh mečete strani.“

Janezu se je malo pokadilo in je zagodrnjal: „O ti babura grda, ti!“ pa je šel za eno hišo dalje. A ravno tako se mu je godilo v drugi, v tretji hiši in vseh drugih po celi vasi.

Janezu je vednobolj upadal pogum. Ko je obšel vso vas in so ga tudi pri zadnji koči zapodili, je sedel zunaj vasi pred opekarno in je bridko plakal. —

Mimo je prilezla stara, suha beračica z vrečo na hrbtu. Ko je zagledala Janeza v solzah, je sočutno postala in je vprašala, zakaj li joče?

„Oh, zlata žena,“ je tarnal Janez, „kako bi ne plakal? Pod solncem ga ni nesrečnejšega človeka od mene.“

„Ne govorite tako, no. Mladi ste še in zdravi, lahko še delate in to je velika sreča! I, kaj naj pa rečem jaz, stara, revna beračica? Delati ne morem, doma nimam, da bi nesla enkrat v usta — ne ostaje mi na stara leta drugega nego prositi od hiše do hiše. In vendar ne obupavam, ampak hvalim Boga za vse dobro in slabo.“

„Vi si lahko vsaj kaj izprosite,“ reče Janez, „a z mano je druga! Vso vas sem obral, pa nisem dobil trohe kruha.“

„To ni mogoče! Dobro poznam tod ljudi: Prav radi dajejo vbogajme in vselej — hvalo Bogu — odhajam s polno vrečo domov.“

„Vi že, vi, jaz pa ne dobim prav nič!“

„Kako to?“

„Izpred vsakih vrat me podé, češ, da nisem vreden daru božjega.“ In Janez pové beračiči vse, kakor se je v resnici zgodilo: kako je priromal v to vas, kaj se mu je pripetilo pri Veselovih in kako mu zdaj prede. „Rad bi pobegnil,“ pripomni naposled, „pa ne morem. Poglejte, kako pazi Veselov hlapec name!“

„Pregrešili ste se, hudo pregrešili nad božjim darom, zato vas je doletela kazen božja. Voljno prenašajte svoj križ, saj ni ravno najtežji. Še

zmeraj je bolje meso kakor nič. — Nocoj na Sveti večer bodi slehern vesel. Nočem, da bi bili žalostni samo vi, ko vam lahko pomagam. Device Marije niso sprejeli v Betlehemu, ampak zunaj mesta v ubornem hlevu je našla prenočišče. Tudi vam ni dal nihče v vasi kruha, nate ga torej zunaj vasi od mene, revne beračice. — Primate malo to vrečo.“

Odveže starka vrečo in nabaše Janezu vse žepe s kolači in s kruhom. Janez je bil vesel, da nikdar tega; zahvaljeval se je in zahvaljeval stari beračici pa praznoval Sveti večer zunaj vasi.

Ko pa je Vesel izvedel, kaj se je Janezu vse prigodilo, je bil ginjen do solz in je rekel: „Viž, Janez, kako te je Bog pokoril za tvojo ošabnost! Ker se te je usmilila stara beračica, nočem biti neusmiljen s tabo jaz. Od zdaj naprej boš dobival le krompir, kakor si oni dan prosil; a kruha ne prej, da požanješ, omlatiš in zmelješ.“

Janez je bil zadovoljen s krompirjem, dasi se je doma hudoval nad njim; ali po kruhu se mu je vendar še jako tožilo. — Ko je prišla zopet mila pomlad, je hodil dan za dnem na polje gledat, kako raste pšenica.

Ko pa je opazil, da že cvete, je brz sklepal srp in toliko, da je prvi košček na peščeni strani dozoreval, opasal si je Janez osolnik in je hitel na njivo s srpom.

„Kakšen si vendar, počakaj no še malo,“ ga je zadrževal Vesel. „Saj še ni zrela.“

„Pač, pač, tisti košček v rebri je že; sem videl.“

„No, pa pojdi, no. A spraviš in omlatiš jo sam, da veš. Noben hlapec ti ne pomaga.“

Janez je hitel na njivo, kakor bi kdo metal kamenje za njim. Prekrižal se je in je začel žeti zlato pšenico. Ko je bila suha, jo je samotež spravil domov in že zvečer je bilo samo en cep slišali iz Veselovega skednja: pok-pok-pok!

Na vse zgodaj je nesel potem Janez meh pšenice v mlin in zvečer je gospodinja že zamesila za prvi hlebec. Ko pa je naslednjega dne gospodinja prinesla na mizo novi hlebec in je gospodar urezal Janezu krajec, so reveža oblile solze. Poljubil je ljubi kruhek pa jo mahnil domov k očetu v siromašno kočo, kjer je pridno in pobožno živel do smrti. Vedno je imel onega človeka za najsrečnejšega, kateremu nikoli kruha ne primanjkuje.

To je pravljica o krajčku. —

Ko je mlin dokončal in sem se jaz kakor iz snu predramil, sem opazil, da se je zmračilo. Iz potoka so se vzdigovale večerne megle. Krenil sem proti mlinu. Stari hlapec je stal ob zatvornici in me pozdravil kakor znanca.

